

RECENZÍÓK

Cikkismertetés: Az óriásvállalatok túlzott hatalma a népesség rossz egészségének egyik oka?

Article review: Is excessive corporate power one of the causes of poor public health?

Ismertető: [Devosa Iván](#)

Doi: [10.58701/mej.18236](https://doi.org/10.58701/mej.18236)

Ismertetett cikk: Wood, B., Lacy-Nichols, J., & Sacks, G. (2023). Taking on the Corporate Determinants of Ill-health and Health Inequity: A Scoping Review of Actions to Address Excessive Corporate Power to Protect and Promote the Public's Health. *International Journal of Health Policy and Management*, 12(1), 1-17. doi: [10.34172/ijhpm.2023.7304](https://doi.org/10.34172/ijhpm.2023.7304)

Kulcsszavak: vállalati hatalom; az egészséget meghatározó kereskedelmi tényezők; az egészséget meghatározó vállalati tényezők; ellensúlyozó erő; gazdasági demokrácia

Keywords: corporate power; commercial determinants of health; corporate determinants of health; countervailing power; economic democracy

ELŐZMÉNYEK

A gazdaság számos szektorában a profit-orientált óriás vállalatok túlzott hatalommal rendelkeznek a kormányokkal és a civil társadalommal szemben. Ezek az elbillenések az erőegyensúlyban jelentős mértékben hozzájárulnak számos sürgető és összetett társadalmi problémához, például az egészségtelen étrendhez, a klímaváltozáshoz és a növekvő társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségekhez. Ezáltal komoly akadályt jelentenek a népegészségügyi és az egészségügyi egyenlőség javítására irányuló törekvések számára. A tanulmány szerzői áttekintették az óriás vállalatok túlzott hatalmának kezelésére irányuló lehetséges lépéseket.

Online és az EBSCO adatbázisokat használták, valamint kiegészítő kereséseket is folytattak. Az elemzések célja az volt, hogy azonosítsák azokat az állami és kollektív intézkedéseket, amelyek képesek kezelni az óriás vállalatok túlzott hatalmát. Az intézkedéseket tematikusan csoportosították átfogó stratégiai célkitűzések szerint, Meagher „3D” modellje alapján, amely a vállalati hatalom korlátozását három kategóriába sorolja: szétosztás (dispersion), demokratizálás (democratization) és felosztatás (dissolution). Az azonosított lépések alapján további két stratégiai célkitűzést is megfogalmaztak: a globális vállalatirányítás reformját és demokratizálását, valamint az ellensúlyozó hatalmi struktúrák megerősítését.

MÓDSZERTAN

Átfogó irodalomkutatást végeztek, amelyhez a Scopus, a Web of Science, a Hein-

EREDMÉNYEK

Összesen 178 dokumentumot azonosítottak, amelyek sokféle javaslatot és példát

mutatnak be az óriás vállalatok túlzott hatalmának kezelésére. A tanulmány számos, különböző kormányzati szinten (helyi, nemzeti és nemzetközi) és szabályozási területen megvalósított és javasolt intézkedést azonosított, amelyek képesek kihívást jelenteni az óriás vállalatok túlzott hatalmára. Az intézkedéseket 18 stratégiába és öt stratégiai célkitűzésbe sorolták, hogy rávilágítsanak ezek szinergikus működésének lehetőségeire. Bár az elemzett irodalom nagy része magas jövedelmű országokból származik, az azonosított intézkedéseket sokféle kontextusban alkalmazták. Ugyanakkor megállapították, hogy a legtöbb intézkedést nem terjesztették el széles körben, és számos politikai, intézményi és kulturális akadály nehezíti azok bevezetését. A stratégiák nagy része demokratikusan megválasztott kormányok hatáskörébe tartozik, különösen azok, amelyek jogszabályokon alapulnak (például monopóliumellenes szabályozás, vállalati célok és formák, adózási szabályok), valamint kormányzati politikákon és kormányközi kapcsolatokon alapulnak (például a globális vállalatirányítás reformja és demokratizálása). Bár számos stratégiához kormányzati intézkedések szükségesek, lehetőséget adnak más szereplők számára is, hogy támogassák és megerősítsék ezeket az intézkedéseket. Például a munkavállalók részt vehetnek szervezett szakszervezeti akciókban, a részvényesek befolyásolhatják a vállalati politikát, míg a polgárok, nem vállalati üzleti szereplők és közösségek alternatív üzleti modellek kialakításában működhetnek közre. A tanulmány rámutat, hogy a civil társadalom jelentős szerepet játszhat például a káros vállalati gyakorlatok feltárásával, tudatosság növelésével, kormányzati reformok szorgalmazásával, valamint a vállalati hatalmat fenntartó normák megkérdőjelezésével. A népegészségügyi szakemberek szintén kulcs szerepet játszanak bizonyos területeken,

például nemzeti népegészségügyi szabályozások kidolgozásában, káros vállalati gyakorlatok elleni jogi lépésekben, és nemzetközi népegészségügyi keretrendszerek létrehozásában. A javasolt intézkedések egy része a neoliberais politikák és programok visszafordítására, illetve ezek hatásainak ellensúlyozására irányul. Például a közszolgáltatások „újraközgésítésé”, a nemzetközi gazdasági rend mechanizmusainak (például az Investor State Dispute Settlement; ISDS) kihívása, vagy a vállalati irányítás és a kapitalista társadalom közötti kapcsolat alapvető átalakítása.

Egyes javaslatok radikálisak, például az ENSZ egy közvetlenül választott második gyűlésének létrehozására vonatkozó ötlet. A tanulmány keretrendszere összekapcsolja a népegészségügyi szakirodalomban meglévő munkákat, amelyek az egészségügyenlétlenségek kereskedelmi tényezőire összpontosítanak. Külön hangsúlyt fektet az ágazatközi szakpolitikákra és nemzetközi keretekre, valamint az alternatív üzleti modellek támogatására, hogy csökkentse a kereskedelmi szereplők által okozott társadalmi és környezeti károkat. A népegészségügyi kutatóknak lehetőségük van arra, hogy támogassák a tanulmány által javasolt intézkedések megvalósítását. Például együttműködhetnek különböző szabályozási területeken és földrajzi kontextusokban dolgozó szereplőkkel, hogy megvizsgálják az intézkedések politikai, kulturális és intézményi megvalósíthatóságát. A WHO és az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája tapasztalataik révén segíthetik az ilyen együttműködések megvalósítását. Emellett a népegészségügyi szakemberek bevonhatják a civil társadalmat, különböző mozgalmakat és szakszervezeteket, hogy közös célokat határozzanak meg és összehangolt erőfeszítéseket tegyenek az azonosított stratégiák végrehajtása érdekében. Az ilyen

együttműködések elősegíthetik a kormányzati beavatkozások sikerét és hozzájárulhatnak az egészségesebb, egyenlőbb társadalom kialakításához.

Az alábbi táblázat (1. táblázat) bemutatja a tanulmányban azonosított öt stratégiai célkitűzést és 18 stratégiát, valamint példákat az egyes intézkedésekre. Az itt bemutatott célkitűzések, stratégiák és intézkedések összefüggnek egymással, és általában egymást kiegészítve működnek.

1. táblázat: Stratégiai célkitűzések, stratégiák és példák az óriás vállalatok túlzott hatalmának mérséklésére (Meagher (2020) alapján módosítva; saját szerkesztés)

Stratégiai célkitűzés	Stratégia	Példa az intézkedésre
A vállalati vagyon és hatalom koncentrációjának csökkentése	Az antitröszt szabályozások megerősítése a polgárok jólétének védelmében	Az antitröszt politika céljainak bővítése a szélesebb társadalmi jóléti szempontok figyelembevételével
	A vállalati haszonszerzés és költségkihelyezés korlátozása	Ingyenes hozzáférés biztosítása az alapvető gyógyszerekhez és egészségügyi szolgáltatásokhoz
	A vállalati vagyon és jövedelem újraelosztása progresszív adózással	Szigorú adó bevezetése az osztalék-visszavásárlásokra
	A politikai hozzájárulások, korrupció és összeférhetetlenség szabályozása	A vállalatok politikai pártoknak és jelölteknek történő adományozásának szabályozása
Ellensúlyozó hatalmi struktúrák megerősítése	A munkavállalók és fogyasztók hatalmának erősítése	A munkaügyi és szakszervezeti jogok megerősítése
	Átláthatósági mechanizmusok erősítése a vállalatok elszámoltathatóságának növelésére	Nyilvános, országonkénti jelentési kötelezettség bevezetése a nemzetközi vállalatok számára
	Társadalmilag felelős részvényesi gyakorlatok ösztönzése	Ártalmas iparágakat célzó kivonó kampányok támogatása
	Jogi kármentesítés lehetőségeinek biztosítása a vállalatok által károsított polgároknak	Polgárok által vállalatok ellen indított közbírói keresetek támogatása
	Alternatív üzleti és termelési rendszerek szervezése	Alternatív vállalati formák, például munkavállalói szövetkezetek és közösségi vállalkozások elterjesztése
A vállalati döntéshozatal demokratizálása	Az érdekelt felek képviselőinek biztosítása a vállalati igazgatóságokban	Kötelező képviselői szabályok bevezetése a vállalati igazgatóságokban
	Az érdekelt felek szempontjainak kiemelt figyelembevétele	A vállalatok célkitűzéseinek törvényi módosítása az érdekelt felek érdekeinek védelmére
	A vállalati döntéshozók kötelezése társadalmi és környezeti hatások kezelésére	Szigorú vállalati átvilágítási törvények bevezetése az emberi jogok és környezeti fenntarthatóság érdekében
	A privatizált „közjavak” visszavétele	Közjavak és közszolgáltatások, például víz, energia, lakhatás és közlekedés újraállamosítása
A globális vállalatirányítás reformja és demokratizálása	A vállalati hatalmat fenntartó nemzetközi szervezetek és intézmények reformja	A nemzeti parlamentek nagyobb szerepének biztosítása a WTO-megállapodások tárgyalásában és ratifikálásában
	Új nemzetközi szervezetek és intézmények fejlesztése	Globális intézmények létrehozása a transznacionális vállalatok szabályozására
A túlzott és káros vállalati hatalom felszámolása	A káros vállalati előnyök megszüntetése	A szabályokat és emberi jogokat rendszeresen megsértő vállalatok jogi előnyeinek visszavonása
	Ártalmas iparágak visszaszorítása	Olyan iparpolitika kidolgozása, amely a nem megújuló energiaforrásokról a megújulóakra való átállást támogatja
	A vállalati forma reformja vagy átalakítása	A korlátolt felelősség eltörlése bizonyos méretet meghaladó vállalatok esetében

KÖVETKEZTETÉSEK

A javasolt keretrendszer rávilágít arra, hogyan működhetnek együtt a különféle stratégiák és intézkedések a vállalatok működési szabályozási környezetének megváltoztatása érdekében. Ezáltal a társadalmi célok, például az egészség és az egyenlőség, nagyobb hangsúlyt kaphatnak a vállalati érdekekkel szemben. Az ilyen intézkedések elősegíthetik, hogy a szabályozási környezetet átalakítsák oly módon, hogy az jobban támogassa a közérdeket és az egészséges társadalmi fejlődést.

AJÁNLÁS

A profitorientált vállalatok túlzott hatalma komoly akadályt jelent a társadalmi egyenlőség, az egészségügy, és a környezeti fenntarthatóság előmozdításában. A tanulmányban bemutatott javaslatok és stratégiák alapján a következő lépéseket ajánljuk magyar szakembereknek:

1. Antitröszt szabályozás megerősítése: Az antitröszt politika céljait érdemes szélesebb társadalmi szempontokkal bővíteni, hogy az a polgárok jólétét és az egyenlőséget szolgálja.
2. Átláthatóság és elszámoltathatóság növelése: Országonkénti nyilvános jelentési kötelezettségek bevezetése az internacionális vállalatok számára, valamint a politikai hozzájárulások és összeférhetetlenségek szabályozása.
3. Ellensúlyozó hatalmi struktúrák erősítése: A munkaügyi jogok és szakszervezeti tevékenységek támogatása, valamint a társadalmilag felelős részvényesi gyakorlatok ösztönzése.
4. Alternatív üzleti modellek támogatása: Közösségi vállalkozások, munkaválla-

ló szövetkezetek és egyéb alternatív vállalati formák népszerűsítése, amelyek erősíthetik a helyi gazdaságokat és csökkenthetik az óriás vállalatok túlzott hatalmát.

5. Közjavak visszavétele: A közszolgáltatások, például víz, energia és közlekedés újraállamosítása ott, ahol a privatizáció hátrányosan érintette a közérdeket.
6. Civil társadalom bevonása: Civil szervezetek, szakmai egyesületek és mozgalmak bevonása a káros vállalati gyakorlatok feltárásába, a tudatosság növelésébe, valamint a kormányzati reformok szorgalmazásába.
7. Nemzetközi együttműködés erősítése: Magyarországnak aktívan részt kell vennie a globális vállalatirányítás reformjára irányuló nemzetközi törekvésekben, például az ENSZ és a WHO keretében kidolgozott egyezmények támogatásában.
8. Kutatás és tudományos együttműködés előmozdítása: További kutatások szükségesek a javasolt intézkedések helyi alkalmazhatóságának, politikai és kulturális akadályainak megértéséhez. A népegészségügyi szakemberek aktívan működjenek együtt különböző ágazatokkal, hogy a gyakorlatban is megvalósítható stratégiákat dolgozzanak ki.

Az óriás vállalatok túlzott hatalmának kezelése érdekében a magyar szakembereknek széles körű együttműködésre van szükségük, amelyben az állami szervek, a civil társadalom és a magán-szektor is aktívan részt vesz. Ezek az erőfeszítések hozzájárulhatnak egy igazságosabb, egészségesebb és fenntarthatóbb társadalom kialakításához Magyarországon.

HIVATKOZÁSOK

Meagher M. *Competition is Killing Us: How Big Business is Harming Our Society and Planet - and What to Do About it*. London: Penguin Group; 2020.

Wood, B., Lacy-Nichols, J., & Sacks, G. (2023). Taking on the Corporate Determinants of Ill-health and Health Inequity: A Scoping Review of Actions to Address Excessive Corporate Power to Protect and Promote the Public's Health. *International Journal of Health Policy and Management*, 12(1), 1-17. doi: [10.34172/ijhpm.2023.7304](https://doi.org/10.34172/ijhpm.2023.7304)

INFORMÁCIÓK A SZERZŐRŐL

Devosa Iván
Károli Gáspár Református Egyetem, Pedagógiai Kar, Budapest
ivan@devosa.hu

CIKKINFORMÁCIÓK

Beküldve: 2025. 01. 25.

Elfogadva: 2025. 01. 29.

Megjelentetve: 2025. 03. 03.

Copyright © 2025 Devosa Iván. Kiadó: Magyar Népegészségügy Megújításáért Egyesület. Ez egy nyílt hozzáférésű cikk a CC-BY-SA-4.0 licenstszerződés alapján.